ארגון יוצאי קרקוב בישראל ZWIAZEK KRAKOWIAN W IZRAELU **ASSOCIATION OF CRACOWIANS IN ISRAEL**

כתיבה, עריכה והבאה לדפוס: **לילי הבר** כתובת: ת.ד. 17209 תל אביב 69051 lili@lyhaber.com : דואר אלקטרוני טלפון: 054-4436366, פקס: 054-4436366

Krákowskie

בטאון ארגון יוצאי קרקוב בישראל

גליון 16, יולי 2007 תמוז ה'תשס"ז

קצרים

בתחילת חודש יוני ציינה העיר קרקוב 750 שנה להיווסדה. לציון האירוע קושט מרכז העיר, ובככר המרכזית נערכו ארועים מוזיקליים ואירועי תרבות מרהיבים.

Berliner Morgenpost הגרמני מדווח בגיליונו מה-5 ביוני, כי קרן קרנגי העניק לאוסקר שינדלר מדליה עבור פועלו להצלת יהודים בתקופת השואה. מדליה דומה קיבל גם מייטק פמפר הקרקובאי שסייע בהצלת יהודי שינדלר"[•]

לבריאות הנפש קיימה בקרקוב, ביוני האחרון, סימפוזיון בנושא "אח-אחר". האירוע התקיים בשיתוף האגודה הפולנית-ישרא לית, הקתדרה לפסיכיאטריה באוניברסיטה היאגלונית וארגון הרופאים בקרקוב.

המכון לגאוגרפיה של האוניברסיטה היאגלונית בקרקוב עורך תערוכה של כ-400 גלויות המתארות צליינות למקומות הקדושים בארץ ישראל וברומא.

האגודה הישראלית-פולנית

בראש האגודה הישראלית עומד חברנו, ד"ר חיים קנובלר, והוא - יחד עם פרופ' מריה אורביד וד"ר מנחם שטרן - הנחו דיון בנושא מסעות בני נוער ישראלים לפולין. גב' לאה בלינט דיברה על הפנים הרבות של היחסים בין המצילים לניצולים במהלך המלחמה ואחריה.

דמי חבו

מי שטרם שילם דמי חבר לשנת 2007 מתבקש לעשות זאת בהקדם.

המחאה על סד 120 מיש לשלוח לפקודת ארגון יוצאי קרקוב, ת.ד. 17209, תל אביב .69051

מלגות לסטודנטים ולתלמידים

ביוזמת ארגון יוצאי קרקוב בישראל היתומים היהודיים שפעלו בקרקוב אחרי והמכון לחקר תולדות יהדות פולין ויחסי ישראל-פולין באוניברסיטת תל אביב יזכו סטודנטים מאוניברסטאות בפולין במלגות, החל משנת הלימודים הקרובה המלגות מיועדות לשני לחוקרים ולסטודנטים לתארים מתקדמים ממוסד אקדמי מוכר בפוליו העוסקים בחקר תולדות יהודי פולין ותרבותם.

> ארגון יוצאי קרקוב בישראל מעמיד מלגה שנתית אחת לתלמיד מחקר מהאוניברסיטה היאגלונית בקרקוב, אשר חוקר את תולדותיה של הקהילה היהודית בקרקוב, ששורשיה מתועדים כבר מסוף המאה ה-13. השנה זכו במלגות מטעם יוצאי קרקוב ד"ר אדם בעיירה. במלגוונ מטעם יוצאי קו קוב די אה קולי קז'מיירצ'יק, שחוקר את נושא התנצרות יהודים מקרקוב במאות ה-17 וה-18, והסטודנטית נעמי בז'נובסקה מהקתדרה ללימודי יהדות, שנושא המחקר שלה הוא בתי

החורבן, בשנים 1945-1957.

חברים מהארגון החלו ביוזמה אישית של הענקת מלגות לתלמידי בתי ספר תיכוניים בפולין, אשר יכתבו עבודות בנושאים הנבחרים על ידי מעניקי המלגות. אדם אפטוביץ העניק כבר מלגות לתלמידי תיכון בבוכניה, אשר כתבו עבודות על הקהילה היהודית במקום; טובה ארן בחרה להעניק מלגות לתלמידי תיכון בוויליצ'קה, שם חיה משפחתה לפני מעברם לקרקוב, ואילונה קוזין בחרה להנציח את משפחת אביה אשר הגיעה לקרקוב מכשנוב על ידי הענקת מלגות לתלמידי תיכון

המעונינים להצטרף למבצע חשוב זה, באמצעותו נעודד תלמידי תיכון בקרקוב וסביבותיה ללמוד ולכתוב על קהילותנו, מוזמן לפנות למערכת.

ארגון אסירות יהודיות במחנה הריכוז רבנסבריק

לאחרונה החלה להתארגן בישראל עמותה הגרמנים מאושוויץ. של מי שהיו אסירות היהודיות במחנה הריכוז

רבנסבריק. בין המטרות העיקריות של העמותה לפעול לאזכור מתאים יותר לנוכחותן של אסירות יהודיות במחנה ריכוז זה במהלך כל שנות המלחמה, ולאלפי האסירות היהודיות שהובאו למחנה ולמחנות הסמך שלו בצעדות המוות של ינואר 1945, עם בריחת

בחודשים הקרובים תראה אור המהדורה The Jewish Woman of העברית של הספר שנכתב על Ravensbruck Concentration Camp ידי ד"ר רושל זיידל. ספר זה מהווה תרומה חשובה להנצחת הקורבנות היהודיות במקום, שרבות מהן היו בנות קרקוב.

בתי תפילה בק' ק קרקוב טרם החורבן'

ערב מלחמת העולם השניה פעלו בקרקוב עשרות בתי כנסת, בתי מדרש ובתי תפילה, גדולים וקטנים, ובין כתליהם התפללו ולמדו רבבות מתפללים. מוסדות קהילה אלה היוו תבנית נופה היהודית של קרקוב וסימלו את הפלורליזם היהודי של קהילה יהודית בעלת מורשת מפוארת.

מיזם של ארגון יוצאי קרקוב בישראל ושל מינהל חברה ונוער של משרד החינוך החל בכינוס והעלאת אותם מוסדות תפילה, שהיוו את שדרת החיים היהודיים בקרקוב טרם השואה והחורבן.

הפרטים הידועים לנו עד כה כונסו ומתפרסמים באתר אינטרנט בכתובת:

http://fori.iearn.org.il/poland/websites/ הקמת האתר מהווה הזמנה לכל יוצאי קרקוב ברחבי העולם על כל דורותיהם וכן למכירי ההיסטוריה של העיר, חוקרים וכל בית ישראל, לקרוא, להתבונן ובעיקר להאיר ולהעיר. כל מי שיש בידיו פרטים נוספים, תמונות, שמות, עדויות וסיפורים הקשורים בבתי הכנסת ובתי התפילה מתבקש להעבירם למערכת.

כבוד השופט העליון חגן מלצר

בחודש שעבר מונה עו"ד חנן מלצר, בנם של יוצאי קרקוב, לשופט בבית המשפט העליון. מלצר גדל בתל אביב ולמד בגימנסיה העברית הרצליה. את לימודי המשפטים באוניברסיטת תל אביב סיים בהצטיינות במסגרת העתודה האקדמית. מלצר שירת בצבא כעוזר השליש הצבאי הראשי ואיש הפרקליטות הצבאית.

ב-1977 הקים מלצר משרד עורכי דין עצמאי. מלצר אמר עוד כי המינוי הוא "פסגת השאיפות והמאוויים המקצועים של כל עורך דין". על תפקידו בבית המשפט

העליון אמר השופט החדש כי ייבבית המשפט אעשה גם משפט, גם חוק וגם צדק. עשיתי זאת גם כעו"ד ועכשיו מזווית של בית משפט אני מקווה שאוכל להגשים זאת ללא משוא פנים וללא מורא, להעניק צדק לכולם, על פי החוק".

על העירוב בק"ק קרקוב

למען מעט שומרי המצוות שגרים היום מאוכלסים ביהודים בקרקוב, ואולי גם למען התיירים הרבים פחות שמבקרים אותנו, יהיה לנו בקרוב עירוב בעיר. באופן שיכלול גם את כמובן שזה לא יהיה דומה למה שהיה ברובע העיר העתיקה ואפילו לפני החורבן, אלא משהו צנוע, בהתאם צפונה ממנה. לשם למימדים העכשוויים של הקהל והצרכים. שטח האזור אותו אנו מייעדים להכליל בעירוב הוא זה שסביבות בית הכנסת רמ"א, ויכלול את הרחובות שרוקה, לבקובקה, צימנה ואולי (Szeroka, Lewkowa, Ciemna) עוד קצת מכיוון רחוב יקובה (Jakuba).

> מילה על העירוב, למען אלו שכבר שכחו מה זה. התורה קובעת אין לשאת חפצים, מלבד ביגוד ותיכשוט, בשבת ברשות הרבים, ואין להוציאם מן הבית הפרטי לרחוב הציבורי. האיסור הזה גורם לטרדה לא קטנה לשומרי השבת, כי אפילו את מפתח הבית לא ניתן להוציא, שלא לדבר על עגלת תינוק או אפילו טישו למחיטת האף. הפיתרון הוא עירוב, קרי, הפיכת הרשות הציבורית כולה לפרטית-כוללת. ואיך עושים את זה? יש שני עקרונות מנחים: האחד, הקפת כל האזור המיועד במחיצות, ממשיות או וירטואליות ברמה כזו או אחרת. השני, שיתוף כל דיירי המקום לפחות לסעודת-שבת אחת, כך שכולם מהווים יחדיו משפחה אחת גדולה. גם זה נעשה ברמה הוירטואלית, בדרך כלל ע"י חבילת מצות כמרכיב מזון.

> עדויות על קיומו של העירוב בקרקוב אפשר למצוא כבר בימי הרמ"א. מאז ומתמיד היה אחד מתפקידיו הבסיסיים של הרב לדאוג שהקהל לא יכשל ביהוצאת משא ביום השבתי – כדברי הנביא ירמיה (יז). בתמונות ובסרטים של לפני המלחמה רואים יהודים בלבוש שבתי מלא, כולל שטריימלאך (אגב, אחד מוותיקי קהילת קרקוב עדכן אותי באומרו שבקרקוב מגבעת פרוות-הצובל המוכרת אינה נקראת 'Shtraimel' כמקובל אלא דווקא יקפטנ׳ס, הנושאים בידיהם 'Shtreml') וקפטנ׳ס, טליתות וסידורים בדרכם אל בית התפילה. ניתן לשער שגם החרדים ביותר סמכו על העירוב בעיר, גם אם היה עירוב נפרד, צמוד יותר, לשכונה היהודית בקז'ימייז'. במקום אחד כותב אחד מבעלי השו"ת (נמוקי או"ח סימן שצא סוף אות ב, של ר' חיים אלעזר שפירא ממונקאץ׳ בעל ׳מנחת אלעזר׳) כך: "בכל עיירות הגדולות הישנות בפולין וגליציען וכמו קראקא ולבוב אשר ישבו בה כסאות למשפט רבותינו הקדושים בעלי השו"ע ונושאי כליו וכו', והיה בהם מעולם עירובין וטלטול בתוך העיר". וישנם עוד מקורות רבים המעידים ע"כ.

פוליטיות, הלכתיות ו/או מחלוקות. מעוררות עניין ומשאירות תיעוד. כזו היתה המחלוקת סביב כשרות העירוב בין השנים תרמ״ח-תרנ״ב (1887-1891), והצדדים המתווכחים לא טמנו ידם בצלחת, הדפיסו, פרסמו מודעות לרבים, והעלו את כל הטיעונים והסימוכין האפשריים אודות כשרות/אי-כשרות העירוב. במקביל לעיסוק ההלכתי התרחב הויכוח גם אודות תחומי הסמכות ההלכתית בעיר: מיהו הרב הקובע, ועל מי בכלל מוטלת האחריות, ובתוספת – רשימת מחדלים והשגים בטיפול בנושא, והעיר קראקא צהלה ושמחה. שהרשויות עולה הדברים

כך נחוץ היה להסיר את עמודי העירוב הישנים, שהקיפו את התחום המושב הצר, דבר שהעיריה עשתה בשמחה. כנראה ועקב כך העלה את חמתם של אנשי הקו בעיר המחמיר הרב ובראשם שבפעילות קרענגיל,

התנגדות למהלך, ובבסיסה טענות ומענות הנהר לשמש כמחיצה. רבות לפסול את העירוב המורחב.

> (ותודות לבביות לד״ר רחל מנקין מהאוניברסיטה העברית בירושלים אשר העירייה. למה הוסרו העמודים? - ע״כ הוויסלה. הויכוח, הרב חיים אריה ליבש הורוויץ טוען (שימש כמו"צ וכמ"מ רב העיר, שלא היה באותו זמן, או-לפי מאיר וונדר-שימש כרב העיר) שזה בעקבות אי הבנה של "איזה בעלי בתים בקהילתנו" מה מתבקש לתקנת העירוב, או – מה שנשמע חמור - בעקבות פעילותו של הרב הורוויץ להרחבת העירוב, כפי שמאשימו ר' מנחם מאנדל קרענגיל בשו״ת שלו "תורת עירובין", שפורסם בשנת תרנ"ב (ארבע שנים אחר שהרב הורוויץ (1891 עירובין' את 'תיקון מפרסם (שניהם,באותו בית דפוס של יוסף פישער ברחוב גרודצקה 62) הנוקט בקולות למען הציבור, ומתיר את הטלטול בהתבסס ברובו על מחיצות קיימות למיניהן. כנראה שעותק מחיבורו של רמ"מ מגיע לידיו של ר' חיים אריה עוד לפני שהמהדורה מושלמת, והוא ממהר להוציא "מודעה רבה", ובה 13 סעיפים לביטול טענותיו של "המשטין" – כפי שמכונה בלשון המודעה - דבר שמאלץ את רמ"מ להוסיף מספר עמודים בספרו, תחת הכותרת 'ביטול מודעה' ובה עונה בחריפות על השגות המודעה. כך ממשיכים השניים בויכוח, ההלכתי והעובדתי, ובמקביל מנסים הצדדים לגייס להצדקת החלטותיהם את הרבנים המפורסמים "מאורי האש" של הדור, הקרובים והרחוקים.

> > מעניין לציין שבתחילת תרנ"ב, בשנה בה הלך לעולמו, הרב עקיבא קורניצר ששימש ברבנות העיר באותו זמן, נותן הוא את הסכמתו בכללית לחומרות של הרב קרענגיל, באומרו "שאין רוח חכמים נוחה מהיתרים כאלה וכיוצא בהן״. לעומתו בנו, הרב יוסף נחמיה קורניצר, הרב הרשמי האחרון (בנו ר' שמואל שמעלקה הי״ד נחשב כמ״מ זמני, תנרצח בצאתו מביתו של הקרדינל ספיהה, שם עשה בשתדלנות לביטול גזירת הגירוש מן העיר בסוף 1940) של קרקוב לפני המלחמה, דן באחת התשובות שלו בנושא (שו״ת רי״נ מקריאת קורניצר שאלה טו) תוך נטיה ברורה להתיִר ההלכתיות את הטילטול על סמך אותם קולות שמהם לא המוסמכות בקרקוב רצו להגדיל ולהרחיב את היתה נוחה דעתו של אביו, כשהוא מסתמך – תחומי הטלטול בעיר גם לאזורים שהיו בין השאר – גם על "אבי זקני החת"ס המיקל

סמי-מחתרתית בונה מערכת שלמה של בנקודת הויכוח העיקרית, קרי, בשאלת כשרות

העירוב שקובע הרב הורוויץ הוא אכן ענק משני פרסומים שיצאו לאור באותה עת בהיקפו, והוא כולל מלבד קזימירז' ואת איזור מרכז העיר והשוק גם את השכונות שמסביב כגון קלפז', סטרדום, סטרי שוויט, וכן את שלחה לי את הקונטרסים) אנו למדים על מצודת הוואוול, ואף מנסה לאפשר – וניכרת מהלך אירועים באותה עת, כאשר עמודי החשיבות שמקדישים הרבנים לנושא - את העירוב המקורי של קאז'ימירז' מוסרים ע"י הטלטול לשכונת פודגוז'ה מעברו האחר של

במירוץ אחר התמיכה הרבנית, נראה רמ"מ כמנצח בנקודות, גם אם בקושי, כשהוא מצטט מכתבי תמיכה משמונה רבנים ידועים פחות או יותר, כשהמוכר יותר ביניהם הוא ר' יצחק אלחנן מקובנה שבליטא, בעוד שמתחרהו הרב חיים אריה מביא מכתבים מחמישה רבנים (ביניהם גם הרב ווידענפעלד מהרימלוב, שבמקביל מוציא מכתב הסכמה לרמ״מ מהצד השני...), מנגד נראה, גם אם קשה לקבוע זאת בוודאות, שמשקלה הערכי של התמיכה ברח"א מבחינת המקובלות הרבנית היא משמעותית יותר.

על מה נסב הדיון? ראשית, סביב שאלת ההכשרה של נהר הוויסלה (ווייקסעל, בלשונם) כגבול דרומי של העירוב העירוני, שנית, הסתמכות על ׳צורות הפתח׳ כפתרון למקומות פתוחים, ובמיוחד כשרות עמודי הטלגרף (ט"ג, בלשונם) לצורות הפתח. החשבת סוללות מסילת הברזל (בלשונם "ה"שטאנצען") ו"סוללות אנשי החיל כמחיצות העירוב, מכאן נסב הדיון גם לגבי סמכותן של רשויות העיר ברכוש הפרטי של תושביה, והיכולת שלהן לעשות בהם כרצונם, בכל אותן שדות ושטחים פרטיים הכלולים בתחומי העירוב. וכן הלאה והלאה, נושאים רבים הלכתיים וגם קצת טרוניות אישיות. נוכל ללמוד משהו מכך על טיב היחסים של הקהילה עם הרשויות המוניציפאליות. שנראים טובים למדי, אלמלא הסכסוכים הפנימיים, מולם נראית הרשות כעומדת מבולבלת במקצת.

אך לדאבון נפש, כל זה היה לפני מאה שנים ויותר וראו איננו עוד. כיום מעט יהודים כאן וכמעט ואין ביקוש לסחורה הזו. אבל גם המעט זכאי לזכויות. אך מה שחשוב יותר, אם תרצו, אולי ישנה כאן גם אמירה מסוימת: השיתוף חזר למקומו, גם בין היהודים לבין עצמם, וכן, גם השיתוף עם השכנים הגויים, איזושהי ערבות הדדית – שלהם ושלנו להמשך החיים היהודיים בעיר, ולו גם יהו אלו חיים של זיכרון עבר ותקוות עתיד.

הרב בועז פש, רבה של ק"ק קרקוב

עמוד 3

פויליש יידיש ווערטערבוך (מילון פולני-יידי)

בבעלותו של ויטק אורנת מהכלי-זמר הויס שברחוב שרוקה, הדפיסה לאחרונה מילון פולני-איידיש המחזיק 1908 טורים וכ-35,000 ערכים בהקדמה למילון סוקרת פרופי מגדלנה רות מהמחלקה למדעי היהדות באוניברסיטה היאגלונית בפולין.

כך אנו למדים כי המילים האיידיות הראשונות שורבבו לטקסטים עבריים וארמיים כבר במאה ה-12, ועם המצאת הדפוס היו הפרסומים הראשונים שהודפסו התנ"ד וכן מילון עברי-איידי. המילון הראשון המודפס "שמויס דברים" היה מילון אידיש-עברית-לטינית-גרמנית, שחובר על ידי המשורר Eliasz Bochner) אליאש בוכנר לויטה Lewita) והוא ראה אור בשנת 1542.

ההיסטוריה של מילונים הכוללים איידיש ופולנית אינה עשירה ואינה ארוכה: הראשון שבהם מילון פולני-איידי מאת אברהם-לייב לוין, הודפס ב-1827 וכלל 94 עמודים וכ-5,000 ערכים. המילון אשר כונס על ידי מ. וולפסון בוורשה ב-1906 והיה מילון פולני-רוסי-אידי, ענה על הצרכים של הקהילה

Austeria, הוצאה לאור קרקובאית היהודית שבאה במגע עסקי עם העולם הלא-יהודי. מילון זה היה גם הבסיס למילון פולני-יאיידי שהודפס בשנת 1916, ובו הושמט כבר החלק הרוסי. המילון כלל 331 עמודים וכ-500, ערכים. מהדורות נוספות של המילון הודפסו ב-1919 וב-1923. בלייפציג ראה את תולדותיהם של המילונים האיידים אור, בשנת 1918, מילון גרמני-פולני-בפולוו. רוסי-בילורוסי-ליטאי-לטבי-אידי. המילון כלל 441 עמודים, כ-7,000 ערכים מתורגמים ב-7 שפות, בתחומי משפט, כלכלה, מינהל וצבא. המילון השלישי בשפות עברית-איידיש-פולנית, ובו 960 עמודות, הודפס בשנת 1954 בתל אביב, כדי לסייע ללומדי השפה העברית רמולדחם

בשנת 1928 הודפס בוורשה מילון פולני-אידי של י. קרקובסקי, אשר כלל 872 עמודות וכ-13,000 ערכים, ושנה אחר כך יצא לאור מילונו של אהרוו מארק יליד לומזיה שכותרתו יימילון פולני-אידי שלם״, והוא המילון שמהדורה חדשה שלו יצאה לאור עכשיו, 79 שנים לאחר הדפסת המהדורה הקודמת.

את המילון שהודפס מחדש ניתן לרכוש בחנויות הספרים שבקזיימייזי או באמצעות המערכת.

ספרים רבותי, ספרים

כמידי שנה, אנו עורכים מכירת ספרים, בהנחה. להלן רשימת הספרים שניתן לרכוש באמצעותנו :

- תולדות היהודים בקראקוב ובקאז'ימייז', 1304–1868 מאת פרופי מאיר באלאבאן, 2 כרכים, כ-1100 עמודים - 80 ש"ח;
 - תעוד בתי העלמין היהודיים בקרקוב כולל למעלה מ-6,500 מצבות בבית הקברות במיודבה - 50 שייח;
 - תולדות הקולנוע היהודי בפולין -1950 ,מאת נתן גרוס - 20 ש $^{\circ}$ ח
 - כרמי שלי, מאת מרים עקביא: זכרונות מקרקוב של לפני המלחמה - 30 שייח;
 - בין צללי עיר, מאת מאיר בוסאק: ההיסטוריה של קזיימייזי בשילוב קטעי זכרונות אישיים - 30 ש״ח
 - והאייל נאחז בסבך, מאָת יוסף בוסאק: קורות משפחת דודו על רקע השמדת קהילת קרקוב - 30 שייח;
- מחוץ לחומות הגטו בקרקוב הכבושה, מאת מרים פלג ומרדכי בן צבי - 35 שיח;
- פרידה ממילא 18, מאת הלה רופאייזן שיפר: סיפורה של קשרית שנעה בין גטאות ורשה וקרקוב - 30 שייח;
- משנת הציונות של אגודת הנוער העברי עקיבא, מאת אורנשטיין, נזר, לנדאו, וירט ; שייח
 - עקיבא, מאת ברוך יחיאלי: על צמיחתה של תנועת עקיבא, התפתחותה ולחימתה בשנות השואה - 30 שייח;
- מוביולה מסע בזמן ובמרחב , מאת צבי גיל: על תרומתם המשמעותית של ניצולי שואה לבניית הארץ - 79 ש"ח;
 - ,Kronika Szkolna z lat 1933-1939 יומנן של תלמידות בית הספר העממי ; ה'ש 75 - בקרקוב - 75 ש"ח
- "Przygody Grymka w Ziemi Swiętej מאת נתן גרוס - 60 ש"ח;
 - מילון פולני-יידי בהוצאת הספרים ; ה"ש 90 *-* אוסטריה

את רשימת ספרים לרכישה והמחאה על הסכום המתאים ועוד 10 שייח עבור המשלוח - נא לשלוח לארגון, ת.ד. 17209 תל-אביב 69051, והספרים ישלחו בחוזר.

קוראים וכותפים

לכתבה שהתפרסמה בגיליון הקודם "ניצלתי בעת חיסול בית היתומים" אני מבקש להוסיף: הייתי חניך בבורסה שברחוב Podbrzezie, ומשם עברתי לבורסה שברחוב יוזפינסקה 35. באקציה לקחו אותי יחד עם האחרים לרכבת. בקרון היינו 120 איש - 40 בחורים, 40 אנשים זקנים מבית האבות ועוד 40 בחורות מה-OD. הצפיפות היתה נוראה.

> בעת נסיעת הרכבת הצלחתי לקפוץ ממנה, וחזרתי לגטו. ידוע לי כי עוד 3 בחורים ניצלו מאותה רכבת.

יצחק הרץ

ד"ר דוד בולבה הי"ד

נולד ב-1882 בקרקוב, ובה חי כל חייו, יחד עם (Bulwa) ד״ר דוד בולבה רעייתו רוזליה לבית סיידן, לה נישא בשנת 1911, בנו לאון ובתו אלאונורה. עו״ד בולבה היה משפטן נודע והתמחותו היתה בתחום המקרקעין, והתפרסם כאחד מראשוני הציונים בפולין שהשתתף בקונגרסים הציוניים. בולבה הרבה בפעילויות ציבוריות: עמד בראש יאגודת ידידי האוניברסיטה העברית בירושלים", כיהן כיו"ר תנועת "המזרחי" בקרקוב והיה מועמד ריאלי לסיים

דייר בולבה היה אדם משכיל, אישיות יוצאת דופן מבחינה איטלקטואלית, איש חם ואוהב אדם. ידע עברית, דיבר אספרנטו ולמד ערבית, ובמפגשים בלשכת "בני ברית" בה היה חבר, היה מקריא משירי ביאליק. היה נואם מבוקש והרצאותיו הרבות באסיפות הציוניות זכו להערכה רבה ולמחיאות כפיים סוערות, גם בזכות חוש ההומור הנהדר שלו.

ד"ר בולבה היה אדם מאמין, אם כי לא חבש כיפה, משרדו היה סגור בשבת ומעולם לא הופיע ביום זה בבית המשפט. מידי שבת בבוקר היה קורא בתלמוד, וכאשר בתו הצעירה אלה שאלה אותו: ייאבא, אתה יודע כל כך הרבה למה אתה לומד עוד ועודיי ענה לה : ייהלימוד לא נגמר אף פעםיי.

בשנת 1940 נשלח יחד עם רעייתו רוזליה ובנו לאון לגטו קרקוב. שם תרם ככל יכולתו להמשך קימום של חיים תקינים. באקציה של יוני 1942 נרצח יחד עם רעייתו במחנה המוות בלזץי, בנו, עוייד לאון בולבה, נרצח במחנה פלשוב.

יושבים: ראשון משמאל עו"ד ד"ר דוד בולבה הי"ד, במרכז: פרופ' הוגו ברגמן

על חזנים ידועים בקרקוב

שני חזנים ענקים פעלו בקרקוב בשלהי המאה ה-19 ובתחילת המאה ה-20: רבי אליעזר גולדברג, "לייזרקה", ויוסף פישר, בעליו של בית הדפוס הידוע ברחוב גרודזקה. לייזרקה שימש בקודש בבית הכנסת "הקופה", ונודע בעיקר ביצירות לזמרה מקהלתית שהלחין -יצירות עשירות ומלאות תוכן, בעלות איכות נדירה, וכל זאת מבלי שלמד לימודים תאורטיים בכלל וניצוח בפרט.

הגדול מבין תלמידיו, שהיה לבעל מקצוע מהשורה הראשונה, היה ברוך שפרבר אשר ניצח על מקהלתו של לייזרקה, והמשיך לעמוד בראשה אחרי פטירתו של האחרון, פיתח אותה והרחיבה ופעל עמה עד פרוץ מלחמת העולם השניה. תלמיד אחר של לייזרקה, שהצטיין בקולו והיה לחזן בעל מוניטין, היה ר' יצחק מן, שהיה אחר כך החזן הראשי של בית הכנסת הגדול ברחוב הרצל בחיפה.

יוסף פישר, שימש בנוסף למקצועו כבעל בית דפוס, גם כחזן ראשי בבית המדרש "היכל נאורים" הוא הטמפל שברחוב מיודובה. גם יהודים מחוגי המתנגדים לטמפל היו באים למקום כדי לשמוע את תפילתו של החזן פישר והמקהלה הגדולה בניצוחו של הד"ר לוסט – מקהלה מעורבת של גברים ונשים, ללא השתתפות נערים.

חזנים ובעלי תפילה נוספים היו בה, בקרקוב. גולדנברג, החזן של בית הכנסת הישן, בעל קול בריטון עמוק וחם, אשר הצטיין בתפילתו מלאת פאתוס ורגש, היה מרטיט את הלב ומשרה על המתפלל אווירה של יראת רוממות. שעה שגולדנברג היה אומר ייקדושהיי יכולת לחוש שאתה עומד במקום קדושה, ושרפים מעל ראשך. בחגים ובמועדים היתה מלווה אותו מקהלה קטנה שמספר משורריה לא עלה על עשרה. זימרתה של המקהלה שמשה רקע קולי לחזן, ושעה שהיתה מבצעת קטעי זמרה, פזמונים ופיוטים, יכול היה החזן לנוח קצת ולאגור כוח לקטע הסולו הבא שלו.

בבתי הכנסת הגדולים בעיר שמשו בקודש החזנים רי אשרל הירשברג מבית הכנסת של הרמייא, רי שמואל קאופמן מבית הכנסת "הקופה", ובנימין דים מבית הכנסת של ר' אייזיק. החזן דים הצטיין בקול טנור לירי עדין, והיה מופיע בחגים ובמועדים בלווית מקהלה גדולה שהיתה מבצעת קטעי זמרה מיצירותיהם של מלחינים ליטורגיים יהודיים נודעים ולבנדובסקי, אך בעיקר כמו זולצר מיצירותיו של החזן המלחין הקרקובאי אליעזר גולדברג יילייזרקהיי. גם רי שמואל קאופמן, שהיה בעל טנור חזק, היה מתבסס בעיקר על לחניו של יילייזרקהיי. רי אשרל הירשברג היה נעזר גם הוא במקהלה קטנה, שהיתה מבצעת עמו יחד קטעי זמרה שהיה מלחין בעצמו.

גם כמה מבתי המדרש הגדולים בעיר העסיקו חזנים קבועים, שהצטיינו בקולותיהם ובתפילתם. במחצית השניה של שנות העשרים שימש בקודש בבית המדרש "אהבת רעים" שברחוב שפיטלנה, החזן לייב בורנשטיין, בעל קול טנור אדיר ויכולת עצומה. סופר כי את השכלתו המוסיקאלית הכללית והקולית קיבל בווינה. הוא התפלל בלווית מקהלה גדולה בניצוחה של אחיו. כעבור מספר שנים הוחלפה מקהלה זו על ידי מקהלתו

דלתות ארון הקודש בבית הכנסת פופר

המפורסמת של החזן והמורה ברוך שפרבר, תלמידו ומנצח המקהלה לשעבר של "לייזרקה", ובורנשטיין פרש מכהונתו. את מקומו תפס החזן זופוביץ' מבנדין, יהודי קטן וצנום, שהצטיין בעושר לחניו ובאינטרפרטציה שלו לטקסטים. כעבור שנתיים פרש גם האחרון, ובמשרת החזן הראשי בבית המדרש זכה החזן הצעיר מנדל (בשנות החמישים והשישים שמש מנדל בקודש בקהילת יוהנסבורג).

ברוך שפרבר המשיך להופיע עם מקהלתו וגם כחזן סוליסט בהזדמנויות שונות, בחגים ובמועדים, וגם בקונצרטים פומביים. במחצית השניה של שנות השלושים היה עובר לפני התיבה, בימים הנוראים, בבית המדרש המורחב והמשופץ של רי מרדכי טיגנר ברחוב גרודזקה.

חזן קבוע בעל מוניטין הועסק גם בבית המדרש של ציפריס ברחוב אגניישקי, ובסוף שנות העשרים היה זה החזן רי יוסלה מנדלבוים בעל קול הטנור הלירי. מנדלבוים היה ממוצא חסידי, וגם תפילתו נשאה אופי חסידי מובהק; הוא היה מרבה בניגונים חסידיים בנוסח צאנז ומודזייץ, וקנה לעצמו קהל אוהדים רב, בעיקר בחוגים החסידיים בעיר. מעריציו היו נוהרים לבית המדרש, במיוחד בלילות תג כאשר היה מתפלל בלוויית מקהלה של נערים, והיו ממלאים את אולם התפילה מפה לפה.

בבית המדרש של "שארית בני אמונה", שהיה ידוע בשמו המקוצר "שארית", היה החזן מסטאשוב עובר לפני התיבה בימים הנוראים, והוא נודע בסגנונו החסידי-העממי המיוחד ובמקהלת הנערים. בעקבותיו הוזמנו בעלי תפילה נוספים מסטאשוב לעבור לפני התיבה בימים הנוראים בכמה מבתי המדרש האחרים שבעיר.

אחת התופעות המיוחדות היתה החזןילד פלא, הנער איצילה טילס, שהתפרסם
בסוף שנות ה-20 ובראשית שנות
השלושים, והיה עובר לפני התיבה כחזן
אורח בשבתות ובמועדים בבתי המדרש
הגדולים, וגם היה עורך קונצרטים של
חזנות באולמות ציבוריים. גם חזני בתי
הכנסת הגדולים היו עורכים לפעמים

קונצרטים, בלווית מקהלותיהם ותזמורות שאורגנו במיוחד להופעות אלה. בדרך כלל נערכו הקונצרטים הללו בימי חול המועד ובערבי חנוכה.

בעיר פעלו חזנים, שליחי ציבור ובעלי תפילה רבים, ואלה היו עוברים לפני התיבה בבתי המדרש הקטנים יותר בכל רחבי העיר. לא היה בית מדרש או מניין שבו לא יימצאו כמה בעלי בתים ייודעי נגו". חזנים ובעלי תפילה חובבים, שהצטיינו בקולות נעימים ובסגנון תפילה נאה. רבים כאלה נמצאו במיוחד בבתי המדרש ובמניינים החסידיים. מדי פעם היו מופיעים בעיר חזנים אורחים מערי פולין ומעבר לים, אולם יותר מכל ראוי לציין את ביקורו בקרקוב של הגדול והמפורסם בין החזנים שלבל הדורות, ר' יוסלה רוזנבלט, שהופיע בעיר בהופעת אורח בשנת 1927. תשע-עשרה הופעות וקונצרטים, מספר שיא בתקופה ההיא, נתן החזן בעיר, כשקהל של אלפים צר על בתי הכנסת בהם הופיע.

לפי מאמרו של אריה בראונר "כך התפללו יהודי קרקוב, מתוך ייהיהודים בקרקוב, חייה וחורבנה של קהילה עתיקהיי, בהוצאת ועדת ההנצחה של ארגון יוצאי קרקוב בחיפה, 1981

על המקהלה והעוגב בטמפל

עוגב ומקחלת גברים ונשים היו בבית התפילה הטמפל. מיקומם של אלה היה בגלריה שמעל הבמה, והם ליוו את התפילות במקום. בחגים ובשבתות נדם העוגב, עליו הפליא לנגן ד״ר ליבלינג, עיוור מלידה, ואחד הזמרים היה קאופלר (Kaufler). בחגים הפולניים שרו בטמפל, בפולנית, את השירים Boze cos בפולנית, את השירים Marsz Marsz Dabrowski, בליווי נגינת העוגב של ד״ר ליבלינג.

אמי, מלכה לבית לוסטבדר, ושתי אחיותיה נימנו על חברי המקהלה עוד מנעוריהן. זכורתני כי כשהייתי כבן 12 שנים נהגה אימי לשיר במקהלה בחגים בלבד. אבי, יוסף גרינגרס, שני אחיי (בנק וזיגה הי"ד) ואנוכי היינו מקבלים כרטיסי כניסה לתפילות בחגים, ללא תשלום. לאבי היה מקום ישיבה קבוע ואנו עמדנו על ידו.

בימי חג ומועד היו עומדים בכניסה לטמפל אנשי מכבי אש במדים, ורק מי שהיה לו כרטיס מתאים רשאי היה להכנס. לכל יום חג היה כרטיס בצבע שונה, ובעת הכניסה להיכל היה הכרטיס נלקח מידיך. אם ביקשת לצאת היה עליך לבקש את הכרטיס, שכן ללא הכרטיס לא יכול היית להיכנס שנית להיכל.

בחגים נהגו בני הנוער להצטרף להוריהם לתפילות בטמפל, אך בעת תפילות ילא חשובותי היו יוצאים לחצר הגדולה ושם מבלים את הזמן שבית התפילות. תלמידי בית הספר התיכון הממשלתי, שבו התקיימו לימודים בשבתות, היינו בורחים משיעורים בבית הספר אל הטמפל כאשר היה ד״ר יהושע טהון נושא את דרשותיו.

בטמפל היו מתקיימות גם חתונות. האורחים היו מגיעים בכרכרות וטקס הכלולות דמה לטקסים שנערכו בכנסיה. המקהלה שרה הללויה ודר׳ ליבלינג ניגןבעוגב.

צבי (הנריק) גרינגרס